

היום נלמד בעזרת ה':

## מכות דף טז

רבי יוחנן וריש לקיש נחלקו האם התראת ספק שמה התראה או לא, וכן האם לא שאין בו מעשה לוקים עליו או לא. לדעת רבי יוחנן התראת ספק שמה התראה, ולאו שאין בו מעשה אין לוקים עליו. לדעת ריש לקיש התראת ספק אין שמה התראה, ולאו שאין בו מעשה כן לוקים עליו.

**ותרייהו אליבא דרבי יהודה:** שניהם נחלקו בדברי רבי יהודה שאמר באיסור נותר יש לאו הניתק לעשה. ככתוב בתורה "וְלֹא תֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר (= לאו), וְהִנָּתַר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרְפוּ (= עשה)".

והנה ב'נותר' יש שני דברים. א. התראת ספק, כי באותו הרגע שהם מתרים בו שאם לא יאכל הוא יעבור על הלאו, גם אם הוא לא יאכל בזמן ההוא עדיין הוא לא מקבל מלקות, כי הוא יכול לאכול את הבשר עד סוף הזמן. ואם כן ההתראה הזו תלויה בספק האם הוא יאכל עד סוף הזמן או לא. ב. לאו שאין בו מעשה. כי הוא עובר על הלאו בכך שהוא יושב ולא עושה כלום כלומר לא אוכל את הבשר.

ר' יוחנן מדייק מדברי רבי יהודה כך. דוקא בגלל שהתורה כתבה עשה אחר הלאו, לא לוקים על הלאו, כי הוא לא הניתק לעשה. אבל אם לא היה כתוב העשה לאחר הלאו, כן היו לוקים על הלאו, למרות שיש כאן רק התראת ספק. מוכח שהתראת ספק שמה התראה.

וריש לקיש מדייק מדברי רבי יהודה כך. דוקא בגלל שהתורה כתבה את העשה אחר הלאו, לא לוקים על הלאו, אבל אם לא היה כתוב העשה אחר הלאו כן היו לוקים על הלאו, למרות שיש כאן לאו שאין בו מעשה. מוכח שלא שאין בו מעשה לוקין עליו.

**קושיא:** ור"ש בן לקיש נמי הא ודאי התראת ספק הוא: הרי רבי יוחנן דייק נכון את דברי רבי יהודה, ומדוע ר"ל חולק עליו וסובר שהתראת ספק לא שמה התראה?

**תירוצ:** סבר לה כאידך תנא דר' יהודה וכו': ר"ל סובר כדברי רבי יהודה במקום אחר. אישה שהתגרשה צריכה להמתין שלושה חודשים קודם שתינשא בשנית, בשביל להבחין בין 'זרע זרע' דהיינו אם יולד לה בן של מי הוא. אישה זו לא המתנה, נישאה בשנית וילדה לאחר שבעה חודשים בן, ולא ידוע אם הוא בן שבעה חודשים לאחרון או בן תשעה חודשים לראשון.

אם הבן הזה רצה להכות את אביו, והתרו בו שלא יכה את אביו, והלך והיכה את הבעל הראשון ואת הבעל השני זה אחר זה. לדעת תנא קמא חייב מיתה (למרות שזו התראת ספק), אבל לדעת רבי יהודה פטור כי זו התראת ספק, אלא אם כן יכה אותם בתוך כדי דיבור (והיינו שיקח מקל ויכה את שניהם בהכאה אחת, רש"י ביבמות). שאז התרו בו התראת ודאי, כי ממה נפשך אחד מהם אבא שלו. והוא הדין שנחלקו בקללה, אם קילל את שני הבעלים זה אחר זה או בבת אחת וכו"ל.

ריש לקיש סובר כמו רבי יהודה הזה, שהתראת ספק אינה שמה התראה. (להלן תתייחס הגמרא לסתירה בדברי רבי יהודה).

**קושיא:** ורבי יוחנן נמי הא ודאי לאו שאין בו מעשה הוא: הרי גם את זה ניתן לדייק מדברי רבי יהודה וכמו שדייק ריש לקיש. תירוצ: סבר לה וכו': כמו מה שאמר רבי יהודה בשם רבי יוסי הגלילי, שלא שאין בו מעשה אין לוקין עליו, חוץ משלושה לאוין - א. הנשבע, ב. הממיר (= הממיר בהמת הקדש על בהמת חולין כדי שתהיה החולין קדושה במקומה), ג. המקלל את חברו בשם ה'.

**קשיא דרבי יהודה אדרבי יהודה:** כי יש לנו שלוש ברייתות של רבי יהודה. א. הברייתא שלנו שבה אמר רבי יהודה התראת ספק כן שמה התראה, ולא שאין בו מעשה כן לוקים עליו. ב. הברייתא השניה שבה אמר רבי יהודה התרת ספק אינה שמה התראה. ג. הברייתא השלישית שאמר רבי יהודה בשם ריה"ג לאו שאין בו מעשה אין לוקים עליו.

נמצאו שתי סתירות בדעת רבי יהודה. לגבי התראת ספק, ולגבי לאו שאין בו מעשה.

**תירוצ:** אי לר"ש בן לקיש וכו': ר"ל יתרץ את הסתירה לגבי התראת ספק, שאלו הם שני תנאים שנחלקו בדעת רבי יהודה. ורבי יוחנן יתרץ את הסתירה לגבי לאו שאין בו מעשה, מה שאמר רבי יהודה בברייתא הראשונה זו דעתו שלו, ואילו מה שאמר בשם ריה"ג הוא לא סובר כן אלא אמר את דעת רבו.

\*

**תנן התם הנוטל אם על הבנים:** נאמר "כִּי יִקְרָא קֵן צֶפֶר לְפָנָיו ... וְהָאֵם רִבְצָתָהּ עַל הָאֶפְרָחִים אוֹ עַל הַבָּיִצִים, לֹא תִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים (= לאו). שֶׁלַח תִּשְׁלַח אֶת הָאֵם וְאֶת הַבָּנִים תִּקַּח לָךְ (= עשה)". לדעת רבי יהודה אין כאן לאו הניתק לעשה, כי כוונת הפסוק היא לא תקח את האם על הבנים אלא תשלח אותה קודם לכן. ולכן מי שלקח את הביצים ועבר על הלאו, לוקה, ואין לו כבר מצוה לשלוח את האם. אבל לדעת חכמים זהו כן לאו שניתק לעשה, כי כוונת הפסוק שאם הוא לקח את הביצים יש לו מצוה לשלח את האם לאחר מכן, ואינו לוקה. חכמים אומרים כלל שכל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה אין חייבין עליה.

**אמר רבי יוחנן:** למדנו בדף הקודם שרבי יוחנן גורס בבבלייטא בדין של לאו הניתק לעשה 'ביטלו ולא ביטלו'. כלומר אם הוא ביטל את האפשרות לקיים את העשה הוא לוקה, אבל כל עוד יש לו אפשרות לקיים את העשה אינו לוקה (למרות שב"ד מצוים אותו לקיים את העשה והוא לא מסכים). ולכן מבאר רבי יוחנן שבשילוח הקן יתחייב מלקות רק אם יהרוג את האם, שאז הוא לא יוכל יותר לקיים את העשה ולשלוח אותה.

ולכן אומר רבי יוחנן על דברי חכמים הנ"ל, אין לנו עוד מצוות נוספות כמו זו שילקה על ביטול העשה, אלא רק עוד מצוה אחרת בלבד! שאל אותו רבי אלעזר מהי המצוה האחרת? אמר לו רבי יוחנן לך ותמצא. הלך רבי אלעזר חיפש ומצא את הלאו הניתק לעשה של אונס שגירש את אנוסתו (כדלעיל בדף הקודם). אונס ישראלי שעבר על הלאו וגירש את אנוסתו יש לו עשה להחזיר אותה, וסובר רבי יוחנן שרק אם יבטל את האפשרות להחזיר אותה הוא ילקה (המקרה יתבאר להלן).

**הניחא למאן דתני קיימו ולא קיימו וכו':** הברייתא של אונס מובנת רק למ"ד הגורס בדין של לאו הניתק לעשה 'קיימו ולא קיימו', כלומר שבלאו הניתק לעשה אם ב"ד מצוים על מי שעבר על הלאו שיקיים את העשה, אם הוא מקיים את העשה הוא נפטר ממלקות ואם והוא לא מוכן לקיים אותו הוא מקבל מלקות. ואם כן מובן שאונס שגירש את אנוסתו ואנו מוכן להחזירה לוקה.

אבל למ"ד הגורס 'ביטלו ולא ביטלו' (שהוא רבי יוחנן), אמנם לגבי שילוח הקן מובן שהוא יכול לבטל את האפשרות לקיים את העשה, והיינו בהריגת האם כנ"ל. אבל לגבי אונס שגירש, אם הוא יהרוג את גרושתו הרי הוא כבר חייב מיתה, והדין הוא

‘קם ליה בדרכה מיניה’ (= העמד אותו בעונש החמור מבין שני העונשים) והוא יפטר ממלקות.

**תירוץ:** אמר רב שימי מחוזנא כגון שקיבל לה קידושין מאחר: הוא קיבל בשבילה קידושין מאדם אחר, ואז הוא כבר לא יכול יותר להתחתן איתה בחזרה, ואם כן הוא ביטל את האפשרות לקיים את העשה של להחזיר את אנוסתו. קושיא: **אמר רב וכו’:** אם היא מינתה אות שליח לכך הרי היא ביטלה את האפשרות ולא הוא. ואם היא לא מינתה אותו שליח הרי אין לו שום כח לקבל בשבילה קידושין!

**תירוץ:** אלא אמר רב שימי מנהרדעא כגון שהדירה ברבים: הוא נדר ברכים נדר שלא יהנה ממנה. קושיא: הניחא למ”ד נדר שהוזר ברבים אין לו הפרה, אלא למ”ד יש לו הפרה מאי איכא למימר? תירוץ: דמדירה לה על דעת רבים וכו’: הוא מדיר אותה על דעת בית דין, ונדר שהוזר ‘על דעת רבים’ אין לו הפרה לכל הדעות, וכפי שאמר אמימר. [רש”י מבאר שמדובר שהוא מצא לה עוון, וביאר הב”ח שבלי זה הוא לא יכול להדיר אותה משום שהוא משועבד לה].

קושיא: **ותו ליכא?** האם אין עוד לאו הניתק לעשה שהעובר על הלאו יכול לבטל את האפשרות מלקיים עשה ואז ללקות על הלאו? הרי יש לאו הניתק לעשה של גזל, שהגזול יכול לשרוף את החפץ שגזל ובכך לבטל את העשה. וכן במשכון יש לאו למלוה שלא לקחת מהלווה משכון בלא רשותו, ואם לקח יש לו עשה להחזיר אותו. והמלוה שעבר על הלאו יכול לשרוף את המשכון ולבטל את העשה.

ואם כן בשני הלאוין הללו יש אפשרות ללקות, גם למ”ד קיימו ולא קיימו (והיינו על ידי שלא יקיים את העשה), וגם למ”ד ביטלו ולא ביטלו (והיינו על ידי שיבטל את האפשרות מלקיים את העשה). ואם כן מדוע אמר רבי יוחנן שאין עוד לאו הניתק לעשה שניתן ללקות עליו על ידי ביטול העשה.

**תירוץ:** התם כיון דחייב בתשלומין אין לוקה ומשלם: בגלל שהוא חייב לשלם על החפץ ששרף, הוא כבר לא מקבל מלקות.

**מתקיף לה רבי זירא הא איכא משכונו של גר ומת הגר:** שאם המלוה לקח ממנו את המשכון באיסור ולאחר מכן שרף אותו, ולאחר מכן מת הגר בלא אשה וילדים שאז אין לו יורשים ואם כן המלוה כבר אינו חייב לשלם את החפץ ששרף ואם כן מדוע לא יקבל מלקות?

**תירוץ:** **התם גברא בר תשלומין הוא ושיעבודא דגר הוא דקא פקע:** באמת כשהמלוה שרף את המשכון הוא התחייב לשלם אלא שלאחר מכן פקע החיוב במיתת הגר, ואם כן באופן עקרוני יש לו חיוב לשלם ולכן הוא לא מקבל מלקות (והרי זה כאילו הגר מוותר למלוה על הכסף של המשכון).

**קושיא:** **והא איכא פאה וכו' דתנן מצות פאה וכו':** אם כבר עשה ערימה ו'מירח' אותה (= מחליק ומייפה את פני הערימה) היא מתחייבת במעשר, ואז על בעל השדה להפריש קודם כל מעשר ואחר כך לתת פאה. כי היה עליו לתת פאה לפני חיובה במעשר, ואז העני היה נפטר מלתת מעשר, משום שפאה פטורה ממעשר, ועכשיו שהוא הביא אותה לידי חיוב מעשר הוא מפסיד את העני ולכן יפרש קודם מעשר ואחר כך יתן לו.

על כל פנים ממשנה זו לומדים שהחיוב האחרון של פאה הוא במירוח הכרי, אבל לאחר שהוא טוחן את החיטים כבר אין חיוב של פאה (כי הוא קונה את החיטים בשינוי). ואם כן יש כאן אפשרות לבטל את העשה של ניתנת פאה, ומדוע לא לוקים על הלאו הזה?

**תירוץ:** **כדרכי ישמעאל דאמר אף מפריש מן העיסה.** **קושיא:** **ולר' ישמעאל נמי משכחת לה דאכל עיסה:** ואחרי שהוא אכל אותה, הוא ביטל את העשה.

**תירוץ:** **אלא זאת ועוד אחרת אהא אבל אונס לא וכו':** אלא באמת המצוה האחרת שהתוכינאליה רבי יוחנן היא לא אונס שגירש את אנוסתו אלא בעל הבית שלא הפריש פאה.

כי באמת באונס אין אפשרות לבטל את העשה על ידי שידיר את אשתו הנאה 'על דעת רבים'. משום שנדר על דעת רבים אין לו הפרה רק כשהוא רוצה להפר אותו 'לדבר הרשות', אבל לצורך מצווה יש לו הפרה. ואם כן כאן שיש לו מצוה להחזיר את אנוסתו, יש לנדר הפרה.

**כי ההוא:** הגמרא מביאה מעשה שהתירו נדר 'על דעת רבים' לצורך מצווה. מעשה במלמד תינוקות שהדירו רב אחא 'על דעת רבים' שלא ילמד יותר, לפי שהיה מכה אותם יותר מידי. והחזירו רבינא ללמד (על ידי התרת הנדר ריטב"א), לפי שהוא לא מצא מלמד שמדייק כמותו. הרי שלצורך מצווה אפילו 'על דעת רבים' יש לו הפרה.

**למדנו במשנה - והאוכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים וכו' (חייב מלקות):**

**אמר רב יהודה:** מי שאכל תולעת הנמצאת בכרוב מלקים אותו על שעבר על האיסור "וְכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל".

**ההוא דאכל ביניתא דבי כרבא ונגדיה רב יהודה:** מעשה באחד שאכל את התולעת הנ"ל, והלקהו רב יהודה.

**אמר אביי, אכל פוטיטא:** מי שבלע שרץ המים, לוקה על ארבעה לאוין, שני לאוין כתובים לגבי שרץ המים, ועוד שני לאוין כתובים בשרץ סתם.

ואם אכל נמלה חיה **לוקה חמש**, שני לאוין כתובים בשרץ סתם, ועוד שלושה לאוין כתובים בשרץ השורץ על הארץ.

ואם אכל **צרעה לוקה שש**, חמש משום שרץ הארץ (כמו לגבי נמלה), ועוד אחד משום שרץ העוף.

**אמר רב אחאי, המשהה את נקביו:** שמתאפק מלעשות את צרכיו גדולים או קטנים, עובר על "אַל תִּשְׁקְצוּ אֶת נִפְשֵׁיכֶם".

**אמר רב ביבי בר אביי:** מי ששותה משקה בכלי של מקיזי דם (= כלי העשוי כמו קרן), עובר על "אַל תִּשְׁקְצוּ אֶת נִפְשֵׁיכֶם", שזהו איסור לעשות דבר מאוס.

**אמר רבא בר רב הונא:** מי שריסק תשעה נמלים וביטל אותם מתורת 'בריה', והביא נמלה חיה וצירף אותה לנמלים המרוסקות ובכך השלים אותם לשיעור 'כזית', ואכל אותם, לוקה שש, חמש משום 'בריה' (= שאכל נמלה חיה, וכמבואר למעלה), ועוד אחד על 'כזית נבלה', שכשבלע את הנמלה החיה היא מתה והצטרפה לנמלים המרוסקות, ובכך הוא בלע שיעור כזית נבלה.

**רבא רבה א"ר יוחנן:** אפילו אם בלע שני נמלים מרוסקות ועוד נמלה אחת חיה המשלימה ל'כזית' חייב שש. **רב יוסף אמר אפילו אחד והוא:** אפילו אם בלע נמלה אחת מרוסקת ועוד נמלה אחת חיה המשלימה ל'כזית' חייב שש.

**ולא פליגי:** באמת אין כאן מחלוקת, אלא כל אחד דיבר על נמלים בגודל אחר, רבא בר רב הונא דיבר על נמלים קטנות, רבה א"ר יוחנן דיבר על נמלים גדולות, ורב יוסף דיבר על נמלים עוד יותר גדולות.

## למדנו במשנה - אכל טבל ומעשר ראשון כו' (חייב מלקות):

**אמר רב:** אם אכל פירות שהופרשו מהם כל המעשרות חוץ ממעשר עני, לוקה. ואפילו שבמעשר עני אין קדושה שהרי מותר לזרים (= ישראלים שאינם כהנים) לאוכלו, בכל זאת אם לא הופרשו מהפירות מעשר עני הרי הם 'טבל' ולכן לוקה.

**כמאן וכו':** רב סובר בזה כמו התנא של הברייתא - אמר ר' יוסי, אולי יש חיוב מלקות רק אם אכל טבל שלא הופרשו ממנו תרומות ומעשרות כלל, אבל אם הופרשה ממנו תרומה גדולה ולא מעשר ראשון, או שהופרש ממנו מעשר ראשון ולא מעשר שני, או אפילו הופרשו ממנו כל המעשרות חוץ ממעשר עני, מנין שלוקים על אכילתו? לכך נאמר "לא תוכל לאכל בנְשְׁעָרֶיךָ מְעֶשֶׂר דִּגְגָךָ" וכו', ובהמשך נאמר "וְאָכְלוּ בנְשְׁעָרֶיךָ וְשָׁבְעוּ", כשם שהפסוק "וְאָכְלוּ בנְשְׁעָרֶיךָ וְשָׁבְעוּ" נאמר לגבי מעשר עני, כך הפסוק "לא תוכל לאכל בנְשְׁעָרֶיךָ מְעֶשֶׂר דִּגְגָךָ" נאמר לגבי מעשר עני, ועל זה אמרה התורה "לא תוכל לאכל", דהיינו לא תוכל לאכול את הפירות כשהמעשר עני נמצא בתוכם ולא הופרש מהם. נמצא שרב סובר כמו רבי יוסי בברייתא.

**אמר רב יוסף:** נחלקו בזה התנאים במס' דמאי, לדעת ר"א - הלוקח תבואה מעם הארץ הרי היא ספק מעושרת (= והיא נקראת 'דמאי') ועליו להפריש מעשר ראשון ומעשר שני מספק, אבל אינו צריך להפריש מעשר עני, לפי שר"א סובר שאפילו האוכל מעשר עני וודאי אינו חייב מיתה, ולכן אינו צריך להפרישו מספק.

ולדעת חכמים - עליו להפריש מעשר ראשון ומעשר שני מספק, ולקרוא שם של מעשר עני על עשירית מהתבואה בצפון או בדרומו של הכרי, ואינו צריך להפרישו מן הכרי, לפי שחכמים סוברים שהאוכל מעשר עני וודאי חייב מיתה, וכל עוד לא הפרישו הרי הכרי טבל והאוכלו חייב מיתה, ולכן עליו להפרישו מספק.

### מבאר רב יוסף:

**מאי לאו:** לכאורה מחלוקתם היא, שחכמים סוברים שטבל שהופרשו ממנו כל המעשרות ולא הופרש ממנו מעשר עני נחשב עדיין לטבל, ולכן הלוקח פירות מעם הארץ שהם ספק טבל עליו לקרוא שם של מעשר עני כדי להוציאם מספק טבל, ור"א סובר שטבל שהופרשו ממנו כל המעשרות ולא הופרש ממנו מעשר עני נחשב אינו נחשב לטבל, ולכן הלוקח פירות מעם הארץ לא צריך להפריש מעשר עני מספק. נמצא שנחלקו בזה התנאים.

דחייה: **אמר ליה אביי**: א"כ מדוע הם נחלקו רק בספק טבל, שיחלקו בטבל וודאי, דהיינו שיחלקו מה הדין בטבל שלא הופרש ממנו מעשר עני בוודאות.

**אלא דכולי עלמא ודאי טובלו**: אלא בהכרח שלדעת כולם אם לא הופרש מעשר עני הרי זה טבל כדעת רבי יוסי בברייתא, ומחלוקתם של ר"א וחכמים היא, שלדעת ר"א לא נחשדו עמי הארץ על מעשר עני, שכיון שהם יודעים שאין איסור מיתה באכילתו, לכן הם מפרישים אותו כדי שהפירות לא יהיו טבל ואח"כ הם לוקחים אותו לעצמם (ולא אכפת להם שהם גוזלים את העניים), ולכן הלוקח פירות מעם הארץ לא צריך להפריש מעשר עני מספק. ולדעת חכמים כיון שיש לעם הארץ טירחה להפריש מעשר עני לכן לא מפריש, ולכן הלוקח פירות מעם הארץ שהם ספק טבל עליו לקרוא שם של מעשר עני כדי להוציאם מספק טבל.

\*